

STRÄCKRÄKNINGAR VID ASKÖVIKEN HÖSTEN 1982

Tommy Bengtsson

För femte hösten i rad har sträckräkningar utförts vid Askövik. Tiden 5/8 - 6/11 var observatörer på plats ute vid de sk stenarna under 36 morgnar eller 174 timmar. Detta har i år kompletterats med 9 förmiddagstimmar vid Boda (Beläget ca 2 km norr om stenarna). Fördelningen av observationstimmarna kan utläsas ur tabell 1. Räkningarna har i år fr a utförts av Thomas Skoglund, Hans-Olof Hellkvist, Magnus Liljefors och undertecknad. Tack riktas även till Martin Green, Ola Björilin och Kjell-Olov Hedlund för ströinsatser.

Trots att denna höst blev den hittills bäst bevakade blev oktober inte heller i år tillfredsställande täckt. Trots att sträckintensiteten de två första tiodagarsperioderna i oktober var högre än under t ex de två första i september var bevakningen nästan 4 ggr högre i september. Detta är förstas olyckligt men det upprepar sig år efter år. Tydligt är det inte hälften så roligt att räkna kråkor som att räkna finkar. Speciellt olyckligt är det eftersom vi aldrig lyckas få någon helhetsbild av sträcket. September vet vi vid det här laget en hel del om men vad vet vi om oktober förutom att det sträcker en hel del kråkfågel.

Sträcksiffror är alltid svåra att tolka och inte blir det lättare av den här ojämna fördelningen av observationerna. Som en oundviklig följd kommer att vi får en snedfördelning av totalsträcket. Typiska septembersträckare blir överrepresenterade medans fåglar som förlägger flyttningen till oktober (såsom t ex kråka och björktrast) blir klart underrepresenterade. Håll detta i minnet när ni läser igenom framställningen.

	Aug1	Aug2	Aug3	Aug	Sep1	Sep2	Sep3	Sep	Okt1	Okt2	Okt3	Okt	Nov
Obs.timmar	4	4	445	525	255	45	30	1005	14	45	85	27	3
Obs.timmar i %	2	2	24	28	14	25	16	55	8	25	5	15,5	1,5
Sträckintensitet fåglar/timme	11,5	44	155	136	173	242	558	319	326	531	71	280	37

TABELL 1: Fördelningen av observationstimmarna hösten 1982 - indelat i tiodagarsperioder och uttryckt i ant. timmar och i procent av totalsumman - jämfört med den genomsnittliga sträckintensiteten.

Allmänt om sträcket

Under hösten räknades sammanlagt 46817 fåglar av 70 arter in. De tio vanligaste arterna utgjorde tillsammans 91 % av totalsumman. Sju av dem kom över 1000 ex.

Klart högre summor än normalt uppvisade bl a sädgås, bivråk, fjällvråk, ljungpipare, gulärta, trädpiplärka, järnsparv, grön- och gråsiska medan bl a tofsvipa, ringduva, tornsvala, backsvala, björktrast och kaja av någon anledning inte kom upp i normala summor.

Tidsmässigt förflöt sträcket normalt och rätt lugnt. Vädret var tämligen jämnt under hösten och några längre perioder med otjänligt sträckväder förekom inte. Sista veckan i augusti bjöd dock på ett ur sträcksynpunkt intressant väder som föranledde ett ovanligt intensivt sträck just under den perioden. Mer om detta senare i texten.

Änder, gäss och svanar

Sträcket av änder och svanar var minimalt i år, endast en kricka och 72 storskrak noterades. Däremot sågs ovanligt mycket änder i gryningen under sin dagliga morgontur. Som mest räknades ca 1000 gräsänder, 14 stjärtänder och 24 bläsänder.

Då var gässen desto rikligare. Både grågås (45) och sädgås (247) nådde aldrig tidigare noterade summor. Även om de många sädgässen till stor del berodde på en mycket intensiv bevakning under deras sträckperiod torde det dock spegla en reell ökning av antalet förbisträckare. Eftersom antalet rastande sädgäss vid Tåkern ökar kontinuerligt borde rimligtvis antalet gäss som flyttar förbi Mälardalen öka i liknande utsträckning. Antal sträckande fåglar per observationstillfälle styrker detta: 11,8 1982 mot 6,2 för 1978-81. Denna ökning beror förmodligen på att sädgässen allt mer förlägger sin flyttning till väster om Östersjön, inte på en faktisk ökning av beståndet. (Alerstam, 1982)

Tilläggas bör att sädgäss i år rastade på Lövstaåkrarna från mitten av september till oktober. Som mest räknades 99 ex 3/10.

Rovfåglar

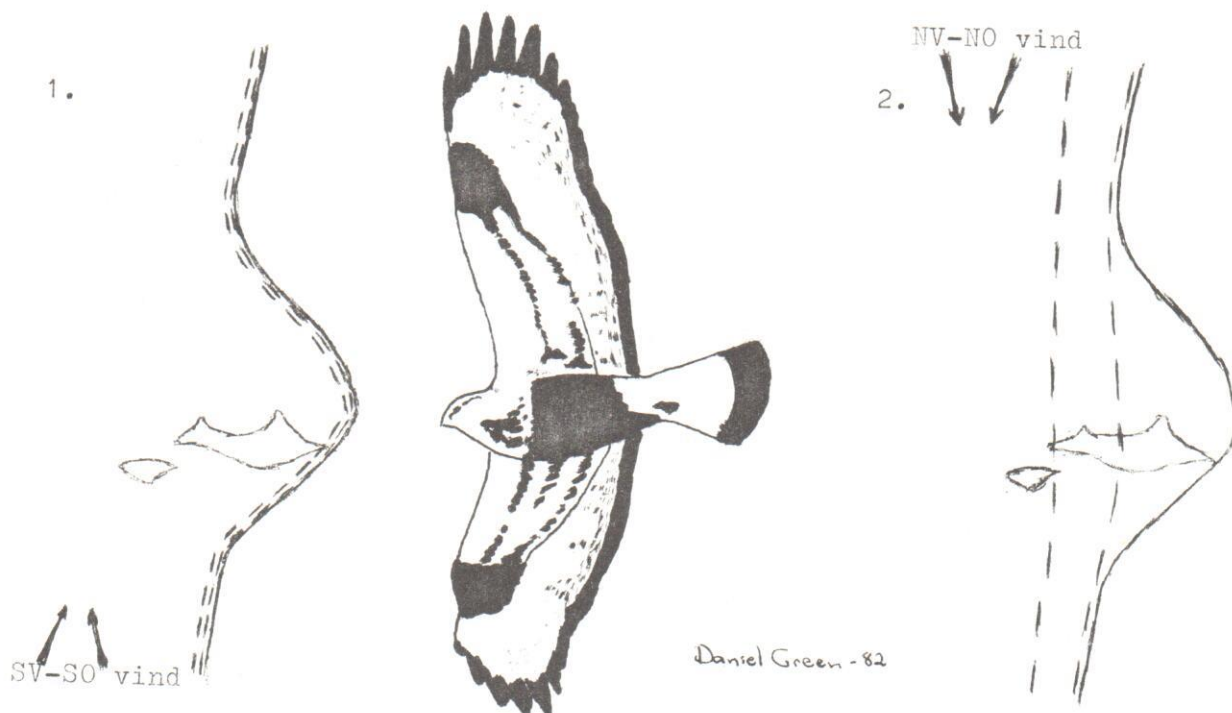
1982 får betecknas som ett tämligen gott rovfågelår. Efter en nedgång 1980-81 kom de åter upp i 1978-79 års siffror. Sammanlagt 333 ex av tio arter räknades in. Inte oväntat dominerade ormråken med 138 ex eller 41 %.

Bivråk

Ovanligt många bivråkar räknades in i år, 66 ex, jämfört med tidigare högsta: 19 ex 1981. Detta skall nu inte tolkas så att bivråken är på uppgång, snarare förhåller det sig så att arten de senaste åren uppvisat en oroväckande nedgång. (Roos, 1982). Den högre summan kan däremot förklaras av att sista veckan i augusti bjöd på gynnsamt väder med klar/halvklar himmel och svag till måttlig SV vind vilket gjorde att fåglarna fick flyga i motvind under sin sträcktopp. Vid motvind tendenderar fåglarna att gå lägre och att i högre grad på smal front längs ledlinjer. Detta gynnar klart Asköviken. Just denna period var i år väldigt välbevakad. Hela 85 % av bivråkarna sträckte under dessa dagar. Bivråken är en utpräglad sendagssträckare. Att observatörerna under den perioden stannade kvar längre in på dagen gör även det sitt till för den högre siffran. Naturligtvis är det inte uteslutet, snarare troligt, att bivråken i år lyckades bra med ungfågelproduktionen.

Fjällvråk

Av 71 fjällvråkar sträckte 69 ex söderut den 10/10. Det lär vara den näst högsta siffra som någonsin rapporterats i länet. Under den dagen och dagarna innan blåste måttlig NO vind, vilket verkar vara en förutsättning för att några större summor fjällvråk skall sträcka förbi Asköviken. Varför? Studera fig 1. Huvuddelen av fjällvråkssträcket går längs Östersjökusten mot ett övervintringsområde i sydost. (Lundgren.1979.) Vid motvind eller dåliga siktförhållanden fungerar kustlinjen som ledlinje för fåglarna. Men i medvind (dvs NV-NO vind) undrar jag om de inte tjänar på att följa medvinden och ta genvägen över land istället för att följa kusten hela vägen runt. Detta stämmer synnerligen väl in på sträcksiffrorna vid Asköviken 1978-82. Ca 94 % av fjällvråkarna har sträckt vid NV-NO vind. Påfallande är också att den huvudsakliga sträckriktningen är sydlig, till skillnad mot andra rovfåglar vilka uteslutande sträcker mot sydväst. Det höga antalet i år kan ha sin förklaring i den goda födotillgången i Norrland.

FIGUR 1: En möjlig förklaring till att fjällvråkar nästan uteslutande noteras sträcka förbi Asköviken vid NV-NO vind. (Med de sträckade linjerna menar jag inte att de endast går däremellan, de är bara till för att illustrera tankegången.)

1. I motvind tjänar fåglarna på att flyga på låg höjd där vindstyrkan är lägst. De är då i akut behov av en lättfunnen ledlinje. Troligt är då att de följer kusten i stället för att ge sig in över land.
2. I medvind tjänar de dock på att flyga på högre höjd och blir därmed i mindre utsträckning beroende av ledlinjer. De torde då vinna tid och kraft på att följa vinden och ta en genväg över land.

Tranä

Tranor sträckte i år i tämligen normal omfattning. 176 ex mot 1978-81: $x = 179,5$ ex.

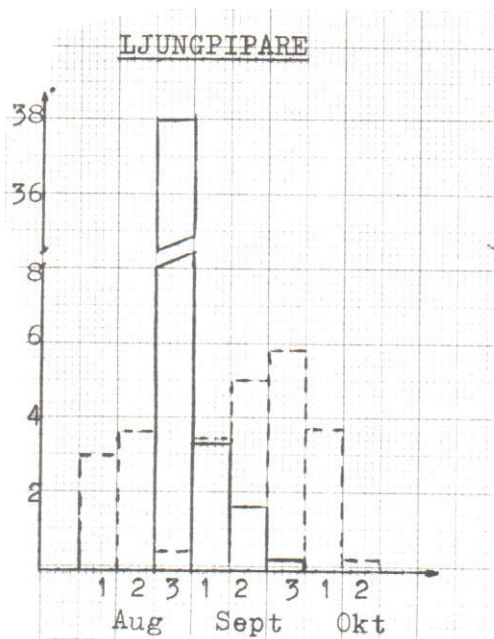
Vadare

Sträckte i år i högre antal än tidigare år. 632 ex jämfört med 1978-81: $x = 348$ ex. Den **största** ökningen stod Ljungpipare för och den enda art med markant minskat antal var tofsvipa. För en fullständig bild av vadarsträcket vore kontinuerlig sträckräkning även i juli högeligen intressant.

Ljungpipare

Studera figur 2 och tabell 2. Enligt fig 2 sträcker Ljungpipare förbi dels i augusti (förmodligen även i slutet av juli), dels i september med en topp i slutet av månaden. Förklaringen ligger förmodligen i att de **gamla** fåglarna sträcker tidigare än ungfåglarna. Fram till slutet av augusti torde det endast vara gamla fåglar som flyttar förbi, sedan tar ungfåglarna en allt större del av sträcket.

I år koncentrerades sträcket väldigt till sista veckan i augusti (84 % av totalsumman). Annars var antalet under det normala. Det ringa antalet i september kan tyda på att ungfågelproduktionen av någon anledning gått snett men naturligtvis behöver det inte vara så. Andra omständigheter kan likväl vara orsak till frånvaron av sträckande ungfåglar. **Kanske den sena våren i fjälltrakterna** fördröjde häckningen och därefter även **flyttningen**. Därav koncentrationen 23-29 augusti. Det mycket höga antalet sträckare berodde på de väderförhållanden som rådde under denna period. (Jmfr gulärla nedan). Att huvuddelen av fåglarna verkligen var gamla kunde konstateras genom att de avgjort flesta fortfarande bar spår av sommarträkten.

FIGUR 2: Ljungpiparens höststräck vid Asköviken uppdelat i tiodagarsperioder och uttryckt i ant/obs. Helledragen linje = 1982, streckad linje = x 1978-81.

År	ant/obs		%		ant/obs Sept/Aug	Utsträckande vid Falsterbo
	Aug	Sept	Aug	Sept		
-79	1,9	2,7	41	59	1,45	225
-80	1,1	1,4	44	56	1,28	169
-81	2,5	14,1	15	85	5,64	403
-82	31,5	1,7	95	5	0,05	

TABELL 2: Ljungpiparens sträck uppdelat i augusti (gamla fåglar?) och i september (ungfåglar?). Observera samstämmigheten mellan kvoten sept/aug och utsträckande ljungpipare vid Falsterbo. Dock är så många felkällor inblandade att man inte skall ta för hårt på detta.

Kustpipare och myrspov

28 kustpipare och 37 myrspovar noterades i år sträckande mot sydväst. Dessa arter har tidigare bara observerats med 60 resp 20 ex 1979 och 4 kustpipare 1981. Personligen tror jag inte att de är så sällsynta förbisträckare som man skulle kunna tro, det är bara det att de vanligtvis går på hög höjd att de är s g s osynliga från marken. De går dock ner på lägre höjd då de möter ett lågtryck inkommande från söder med medföljande S-SV vind. Sådana var förhållandena under de dagar arterna noterades i år, och verkar ha varit det även vid tidigare observationer.

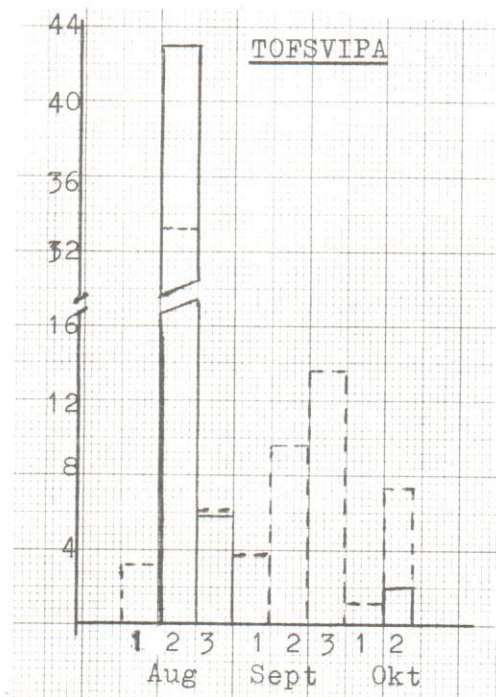
År	ant/obs		%		ant/obs Sept/Aug	Utsträckande vid Falsterbo
	Aug	Sept	Aug	Sept		
-79	43,3	4,4	91	9	0,10	253
-80	5,4	13,4	29	71	2,48	664
-81	6,5	5,3	55	45	0,82	436
-82	13,3	0,1	99	1	0,01	

TABELL 3: Tofsvipans sträck uppdelat i augusti (gamla fåglar) och i september (ungfåglar). Se vidare under tabell 2.

Tofsvipa

I fig 3 ser vi att tofsvipan normalt har två sträcktoppar. Dessutom har den en till som infaller i början av juli. Den första toppen består av gamla hanar och icke-häckande fåglar, den andra av gamla honor och den tredje av ungfåglar. (Alerstam, 1982). Nu hände det sig i år så att toppen med gamla honor inföll planerligt medan ungfågelssträcket totalt uteblev. Antalet rastande fåglar i sept-okt var även de klart under det normala. Betyder detta att tofsvipan misslyckats kapitalt med ungfågelsproduktionen i år? Ja, jag håller det inte för otroligt. Köldbakslaget i juni och den torra sommaren kan ha tagit många ungars liv.

Tofsvipan är en art med osäker framtid. Ungfågelproduktionen per år ligger klart under det nödvändiga för en stabil stam. En mycket vanlig plats för artens boläggning är åkermark. Men då vårbruket oftast förstör den första tofsvipekullen blir de nästan alltid tvungna att lägga om. En andrakull har alltid mycket lägre överlevnadskvot än en förstakull. (Pettersson, 1977.) Bakslaget runt tionde juni med mycket låga temperaturer och snöfall på vissa håll kom just då andra kullens ungar torde ha varit ca 0-10 dagar gamla, en mycket känslig tid under ungarnas uppväxt. Därtill kom den mycket torra sommaren.

FIGUR 3: Tofsvipans höststräck vid Asköviken uppdelat i tio-dagarsperioder och uttryckt i ant/obs. Heldragen linje = 1982, streckad linje = x 1978-81.

Måsar och tärnor

Både skratmåsar och fiskmåsar hade ett tämligen normalt år. Trots det är 402 resp 89 ex långt ifrån den summa som torde sträcka förbi. Den verkliga toppen infaller redan runt månadsskiftet juli/augusti men då lyser observatörerna med sin frånvaro.

Fisk/silvertärnor noterades i år för första gången på sydsträck. 24 ex 23/8 och en allena dagen efter.

Ringduva

Ringduvor räknades i relativt lågt antal i år. Endast 7439 ex eller 16 % av totalsumman (1978-81: x = 28 %). Detta troligen beroende på att endast vid en av tre-fyra dagar med riktigt ringduveväder var observatörer på plats. Vid N-NO vind och klar himmel med god sikt sträcker ringduvan i täta flockar och höga antal vilket gör att de blir lätta att notera för sträckräknaren. Dessa dagar är inte många per höst men då går huvuddelen av fåglarna. Vid S-SV vind sträcker de lågt och i små glesa flockar, de blir då avgjort svårare att räkna och förbises ofta av observatören. Den senare vädertypen var den klart dominerande under de dagar sträckräkning utfördes i år.

Back- och ladusvala

Backsvalan uppträdde i år med lägre antal än normalt medans ladusvalan hade sitt bästa år sedan räkningarna inleddes 1978.

Förklaringen är förmodligen inte konstigare än att backsvale-toppen (ung 1-21/8) totalt missades medans ladusvalans inföll under en vädermässigt gynnsam och väl kontrollerad period.

Piplärkor och ärlor

Denna höst en grupp som utmärkte sig genom sina höga totalsummor. Gulärulan räknades i nästan 10 ggr högre antal än tidigare toppnotering. De övriga presterade minst det dubbla mot respektive tidigare högsta.

För gulärula och trädpiplärka är förklaringen inte svår att finna. Under deras sträcktopp, slutet av augusti, kom lågtryck invandrande från atlanten och hela Sverige fick dominans av SV-vindar. Fåglarna tvingades då flyga i motvind just då sträcktoppen inföll. I medvind sträcker fåglarna på hög höjd och bred front. Detta för att de kan hålla en högre hastighet, eftersom medvinden där är betydligt starkare. När de, som nu, tvingas sträcka i motvind drar de sig ned på lägre höjd där vindstyrkan är lägst och de blir då lätta att se från marken. (Alerstam.1982.) Som tidigare påpekats följer fåglarna även ledlinjer i högre utsträckning i motvind än i medvind. Ur dessa perspektiv kan man förstå de höga antalen. (Jmfr ljungpipare ovan).

För ängspiplärka och sädesärula, vilka fr a sträcker i september, kan jag dock ej finna någon liknande förklaring. De har dock ungefär likadant biotopval. De lever båda i öppen mark. Det är möjligt att förklaringen till de högre antalen finns att finna där.

Järnsparv

Järnsparven är en annan lustig liten gynnare. Från 3 ex 1980 ökade den till 46 ex 1981 och till 119 sträckare 1982. Även här har vi ett svårförklarat problem framför oss. Tittar man på sträcksiffrorna ser man en liten tendens till att den fr a sträcker vid S-SO vind. Och visserligen verkar dessa vindar haft större inflytande under 1981-82 än de tidigare åren men långt ifrån i den utsträckning som siffrorna tyder på. Att populationen skulle ha ökat så här drastiskt är naturligtvis uteslutet. Troligare är då att sträckvanorna skulle ha ändrats i viss mån. En ökning av lägre grad lär ha noterats även i södra Sverige.

Kaja och kråka

Båda arterna möjligtvis fåtaligare än normalt. Eftersom de är typiska oktobersträckare är det svårt att säga något om årliga förändringar i numerären. Drastisk förbättring av aktiviteten i oktober är synnerligen nödvändig. Den dåliga kontrollen i oktober är sorglig eftersom kråkan enligt min mening tillhör en av Askövikens inträskantare förbisträckare.

Bo/Bergfink

Totalt räknades 18384 ex in under hösten. Detta gör 39 % av totalsumman. (x = 36,5 för 1978-81). Ingen direkt sträcktopp noterades i år utan sträcket var jämnt fördelat över 16/9 till 3/10. (Fyra dagar med över 2500 ex).

Invasionsarter

Med den oregelbundna kontroll vi har vid Asköviken är det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att uttala sig om några invasionsartade rörelser. Nämnas kan dock att i år noterades sträck av bl a större hackspett, blåmes, nötskrika och domherre. Korsnäbb hade ett relativt normalt år. Möjligtvis en tendens till invasionsflyttning sent i oktober. Det bör då ha rört sig om den större arten.

Grå- och grönsiska

Uppvisade båda klara invasionsflyttningar. 3135 grönsiskor sträckte under hösten. Av dessa gick 2338 ex 16-20/9. En mindre invasion noterades även 1981 då 1123 ex sträckte. Men då kom inte toppen förrän 11-15/10 då 980 ex räknades in. Att kulminationen kom vid så vitt skilda tidpunkter är dock ingen tillfällighet. Flera invasionsarter, däribland grönsiska, tenderar att kulminera tidigare ju omfångsrikare invasionen är. (Roos.1980.)

Ovanligt många gråsiskor, 471 ex, noterades i år. Detta pekar på en mycket kraftig invasion, vilket även bekräftas av att ovanligt många gråsiskor har setts och fångats vid Ottenby fågelstation. (S. Bensch muntl.). Tidigare har sträckande gråsiskor endast observerats 1979. Även det ett invasionsår, om än i lägre grad.

LITTERATUR

- Alerstam, T. 1982. Fågelflyttning - Bokförlaget Signum, Lund.
- Lundgren, U. 1979. Fjällvråkens uppträdande i Sverige hösten 1978. - Vår Fågelvärld 38:95-100.
- Pettersson, J. 1977. Tofsvipans ungfågelproduktion vid Kvismaren. - Verksamheten vid Kvismare fågelstation 1977, s 3-8.
- Roos, G. 1980. Sträckräkningar vid Falsterbo hösten 1979. - Anser 19:75-96.
- Roos, G. 1981. Sträckräkningar vid F. hösten 1980. - Anser 20:1-20.
- Roos, G. 1982. Sträckräkningar vid F. hösten 1981. - Anser 21:1-24.

Slutligen vill jag rikta ett stort tack till Staffan Bensch, Örebro för oundgängliga synpunkter på sträckförhållandena under slutet av augusti.

APPENDIX: Sträckande fåglar vid Asköviken hösten 1982 - uppdelat i tiodagarsperioder och jämfört med genomsnittet för 1978-81.

Art	Aug1	Aug2	Aug3	Sep1	Sep2	Sep3	Okt1	Okt2	Okt3	Nov1	s:a	1978 -81.
Storlom			1								1	0,5
Lom sp.							3				3	0,5
Skäggdopping						3					3	-
Häger		1	4								5	2
Grågås			15		30						45	4
Sädgås				26	132	71	18				247	62,5
Anser sp.			7	15	37						59	47,5
Kanadagås								5	5		10	11
Gås sp.							15				15	48
Kricka								1			1	-
Små/Storskrake								36	1	35	72	158
Bivråk			55	9	2						66	11
Brun kärrhök			1		1						2	1
Blå kärrhök			1	1	1	2					5	10
Duvhök			3	1	1		1				6	4
Sparvhök			5	8	7	5	2				27	26,5
Ormvråk			15	29	34	33	27				138	113
Fjällvråk							69	2			71	19
Buteo/Pernix			9								9	1
Fiskgjuse			3	1							4	1
Tornfalk				1	1		2				4	2,5
Stenfalk			1								1	1
Trana			25	79	72						176	179,5
St. strandpipare			5		1						6	0,5
Ljungpipare			315	17	14	1					347	74
Kustpipare			4	24							28	16
Pluvialis sp.					4						4	3,5
Tofsvipa		87	46					2			135	224
Kärrsnäppa			8	1							9	3
Brushane			35	1	1						37	8
Enkelbeckasin			6		3	1					10	5,5
Myrspov			20	2	15						37	5
Storspov			5	2							7	2
Gluttsnäppa		3	3								6	2
Grönbena			1								1	1
Vadare sp.			5								5	2
Skrattmås	39		190	68	56	49					402	276
Fiskmås	4		59	13	8	5					89	60
Gråtrut			1	2	10						13	2

Art	Aug1	Aug2	Aug3	Sep1	Sep2	Sep3	Okt1	Okt2	Okt3	Nov1	s:a	1978 -81
Fisk/Silvertärna			25								25	-
Skogsduva					2				2		4	11
Ringduva				90	268	6098	957	22	4		7439	9384
Tornsvala		5	98	2	1						106	464
Större hackspett					2						2	-
Trädlärika					1						1	0,5
Sånglärika					3	38	34	80			155	82
Backsvala			225		14	1					240	464
Ladusvala		51	2134	3015	213	59					5472	2187
Hussvala			14		1						15	9,5
Trädpiplärka		5	511	25	27						568	73
Ängspiplärka				2	91	179	32	20			324	108
Rödstr. piplärka				1	3						4	2,5
Gulärka	3	25	2922	869	29	7					3855	260
Sädesärka			87	20	218	71	4				400	101
Järnsparv			7	7	33	65	7				119	15
Koltrast										2	2	-
Björktrast					6	3	28	869	210	14	1130	2432
Tal/Rödvingetrast					24	93	100	25			242	162
Dubbeltrast						10	2				12	1,5
Blåmes						3					3	1
Nötskrika							18				18	2
Kaja							68	160	14		242	400
Råka							1	1			2	7
Kråka						6	668	693	168	9	1544	1888
Stare				80	55	505	60	13			713	895
Bo/Bergfink					7014	8898	2380	35	57		18384	12198
Grönfink									13		13	12
Grönsiska			2		2456	507	64	22	84		3135	406
Hämpling						22					22	14
Gråsiska							9	382	28	52	471	9
Korsnäbb					1	3		18	1		23	30
Domherre									12		12	-
Lappsparv			4		1						5	5
Snösparv								3	6		9	24
S:A	46	177	6877	4411	10893	16738	4569	2389	605	112	46817	33438
Obsdagar	1	1	8	5	9	5	3	1	3	1	37	24